

Մխիթար Գոշ

Գիրք Դատաստանի

10

ԳԼՈՒԽ ԽԵ ՎԱՍՆ ԱՄԲԱՍՏԱՆԵԱԼ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱՑ

Եպիսկոպոս ամբաստանեալ առաջի հաւատարմաց ոմանց կամ հաւատացելոց, կարդալ զնա հարկաւոր է եպիսկոպոսաց: Եթէ եկեալ խոստովանեսցի, յանդիմանեալ զնա՝ սահմանեսցի պատուհասն: Ապա թէ կարդացեալ զնա՝ ոչ լուաւ, կոչեսցի երկրորդ անգամ՝ առաքելով առ նա երկու եպիսկոպոսունք: Ապա թէ եւ այսպէս ոչ լուաւ, կոչեսցի երրորդ անգամ՝ դարձեալ երկուց եպիսկոպոսաց առաքելով առ նա: Ապա թէ եւ այնպէս արհամարհեալ՝ ոչ եկեսցէ ի ժողովն, վճիռ հատցի այնպիսոյն՝ որ ինչ արժան թուեսցի, որպէս զի մի՛ շահել ինչ թուեսցի ի փախուցելոյն: Այդ ճշմարիտ իրաւունք են ամբաստանելոց առնել ըստ այդմ: Վճիռն այնպէս ընտրին, զի զպատճառն ստուգագոյն գիտելով՝ հատցի:

ԳԼՈՒԽ ԽԶ ՎԱՍՆ ՎԿԱՅԻՑ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱՑ

Եւ ի վկայութիւն զթերահաւատ ոք մի՛ ընդունել եւ ոչ զհաւատացեալ զմի, քանզի ի բերանոյ երկուց եւ երից վկայից հաստատեսցի ամենայն բան:

ԳԼՈՒԽ ԽԷ ՎԱՍՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱՑ ՉՁԵՌՆԱԴՐԵԼ ԶՈՔ ՅԻՒՐՈՑՆ ԱՌԱՆՑ ԿԱՄԱՑ ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆԱՑ

Յատուկ Պոէմ

Զի ոչ է պարտ եպիսկոպոսին՝ եղբօր, կամ որդոյ, կամ այլում ազգականի շնորհել զպատիւ եպիսկոպոսութեան, որպէս ինքն կամի՝ ձեռնադրել ժառանգաւոր եպիսկոպոսութեան իւրոյ: Չէ արժան զայն շնորհել մարդկային սիրոյ, քանզի եւ ոչ զեկեղեցին Քրիստոսի ընդ ժառանգութեամբ դնել: Ապա թէ ոք արասցէ զայս, անհաստատ լիցի ձեռնադրութիւն նորա, եւ ինքն որոշեսցի: Կանոնական իրաւունքն այսպէս է. զի ոչ իշխէ իւրոցն տալ, եւ ոչ միայն ձեռնադրել, եւ ոչ զեկեղեցի ժառանգութիւն առնել: Ապա թէ յանդգնի, հոգեւոր դատաստան է. թէ հաճոյ բազմացն թուեսցի՝ օրինութեամբ մասնաւորաւ հաստատել, ապա թէ ոչ՝ նոյն անհաստատ կացցէ, եւ ինքն որոշեսցի, մինչեւ զարժանաւոր ապաշխարութիւնն ցուցցէ:

ԳԼՈՒԽ ԽԸ ՎԱՍՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ, ՈՐ ԱՐԿԱՆԷ ԶԱՆՁՆ ԻՒՐ ՅԵՐԿՐԱՒՈՐ ՀՈԳ

Ոչ է պարտ եպիսկոպոսին արկանել զինքն յերկրաւոր հոգս, այլ պարապել եկեղեցական պիտոյից, ապա թէ ոչ՝ ի բաց դնիցէ, զի ոչ ոք կարէ երկուց տերանց ծառայել, ըստ տէրունական բանին: Եւ զայս ոչ յաղագս հոգալոյ զիշխանացն պարտիմք իմանալ միայն, այլ թէ եւ ըստ պայմանի վիճակ առցէ յայլազգեաց, որպէս եւ այժմ գործեն բազումք յեպիսկոպոսաց եւ ի քահանայից, որոց եւ տէրունականն զարժանաւորն բերէ դատաստան, ասելով՝ ոչ ոք կարէ երկուց տերանց ծառայել: Յայտ է, զի զանզեղջսն հրամայէ լուծանել իրաւամբք:

ԳԼՈՒԽ ԽԹ ՎԱՍՆ ԶԾԱՌԱՅՍ ԵՐԷՑ ՕՐՀՆԵԼ ԿԱՄ ՍԱՐԿԱՒԱԳ

Զծառայս ի ժառանգաւորութիւն ընձեռել առանց կամաց տերանց ոչ հրամայեմք, ի տրտմութիւն ստացողացն, քանզի տանց կործանումն այս գործէ: Ապա թէ երբէք արժանի երեւեսցի ծառայն առ ի ձեռնադրութիւն աստիճանի, որպէս Ոնէսիմոսն երեւեցաւ, եւ թողացուսցեն տեարքն իւր եւ ազատ ի տանէն ի բաց առաքեսցեն, եղիցին: Դատաստան կանոնացս հրամայէ զայսոսիկ պահել անգայթակղ զեկեղեցի, զի մի՛ պատճառաւ բարեպաշտութեան վնաս ինչ գործեսցեն եւ տեղի տայցեն չարախօսացն զմէնջ:

ԳԼՈՒԽ Ծ ՎԱՍՆ ԱՆԱՐԳՈՂԱՑ ԶԹԱԳԱՒՈՐՍ ԵՒ ԶԻՇԽԱՆ

Եթէ ոք թշնամանեսցէ զթագաւորս եւ զիշխանս անիրաւաբար, պատուհաս կրեսցէ. եթէ ժառանգաւոր է՝ լուծցի, իսկ եթէ ժողովրդական՝ որոշեսցի: Եւ զայս դատաստան դատել եպիսկոպոսաց եւ վարդապետաց է, զի պատկեր են Աստուծոյ եւ թագաւորք, եւ իշխանք: Եթէ անարգողն ժառանգաւոր իցէ, իրաւացի է լուծանել, եւ աշխարհական ոք՝ որոշել, մինչեւ զղջասցի: Եւ այդ հաստատեսցի այժմ:

ԳԼՈՒԽ ԾԱ ՎՆԱՍՆ ՈՐ ՏՂԱՅ ԿՈՐՈՒՍԱՆԵՆ ԿԱՆԱՅՔ

Եթէ հեղձուցանէ ոք զտղայ իբրեւ զխեղ կամ ի շնութեան, կամաւ զայն արարեալ՝ փոխանակ ինքն մեռցի, զի որպէս ոչ է հնար ի վեր կացուցանել, նոյնպէս եւ ոչ ապաշխարել: Եւ զի ըստ Օրինացն ականայիցն եւ ոչ կամաւորացն ապաստանի եղեւ ի քաղաքսն ապրել, եւ զի ըստ Օրինացն յաղագս հաւատացեալ Հրէիցն վարի, ուստի եւ յետոյ եւ այդմ տուաւ ապաշխարութիւն: Եւ այդոցիկ կամաւոր խոստովանողացն՝ ապաշխարութիւն, իսկ անզեղջիցն՝ արեան դատաստան:

ԳԼՈՒԽ ԾԲ ՎԱՍՆ ԳՈՂՈՑ ԵՒ ԱՍՊՆՋԱԿԱՆԱՑ ՆՈՑԱԳողք կամ ասպնջականք նոցին, ըստ կամաց եկեղեցոյն զնոսա մահու մատնել արժանի լիցի, զի հնացեալ աւազակքն եւ իւր հացամեծարքն միշտ լինին ի մահ դատապարտեալք: Ջայդր զկնի պարտ է դատաւորին հետեւել: Եւ զայս յաղագս մարդագողաց եւ աւազակաց ասէ եւ ըստ Օրինացն հրամայէ ի մահ դատապարտել, նաեւ՝ զկամակից հացտուն. եւ ըստ եկեղեցոյ օրինաց եւս կարգէ: Բայց զկնի կանոնաց այդ եւս ցուցեալ է դատաստան:

ԳԼՈՒԽ ԾԳ ՎԱՍՆ ՈՐ ԱՌՈՒԳՆԱՅՔ ԱՌՆԵՆ

Ջառեւանկսն, թէեւ որդի ծնցի, եւ հայր եւ մայր եւ աղջիկն չկամիցին, մի՛ ինչ վնաս կրեսցէ ի չարագազան հոգոյն, անդրէն դարձուցանել: Յայտ է, թէ պսակեալ եւ թէ առանց պսակ ընդ բռնապսակն է արտաքոյ կամաց: Եթէ ձեռնհաս իցեն, անխիղճ է անդրէն դարձուցանել եւ կամօք պսակել: Իսկ եթէ յետոյ կամեցան, ապաշխարութեամբ կարգեսցին, որպէս եւ զայս ցուցեալ է կանոնաց: Եւ այդ ճշմարիտ դատաստան է յեկեղեցի:

ԳԼՈՒԽ ԾԴ ՎԱՍՆ ԾԱՌԱՅԻՑ ԱՋԱՏԵԼ ԸՍՏ ԱՒՐԻՆԱՑՆ

Եթէ պատահի քրիստոնէի գնել ծառայ քրիստոնեայ, ըստ Օրինացն՝ վեց ամ ծառայել եւ յեւթն ամին ելանել: Եղիցի մեզ՝ յորժամ ըստ գնոյ իւրոյ ծառայեսցէ, ելցէ ազատս: Եթէ ինքն միայն մտեալ իցէ, միայն ելցէ, եթէ կնաւ հանդերձ մտեալ իցէ, ելցէ եւ կինն ընդ նմա: Ապա թէ տէրն իւր տացէ կին նմա, եւ ծնանիցի նմա ուստերս եւ դստերս, կինն եւ որդիքն տեառն լինին, եւ նա միայն ելցէ փրկանօք: Ապա եթէ պատասխանի տուեալ ասիցէ ծառայն՝ սիրեցի զտէր իմ, եւ զկին իմ, եւ զորդիս իմ, եւ ոչ գնասցէ յազատութիւն, տարցէ զնա տէրն իւր յեկեղեցի Աստուծոյ եւ քահանայիւք, եւ հաւատարիմ վկայիւք, եւ գրով առցէ զնա ծառայ յաւիտեան: Եւ մի՛ յաղագս այնորիկ փոյթ կալցէ, թէ եւ կարիցէ ազատ լինել, զի ըստ առաքելոյ՝ ի Տէր կոչեցեալ ծառայն ազատ Տեառն է:

ԳԼՈՒԽ ԾԵ ՎԱՍՆ ՈՐ ՋԴՈՒՍՏՐ ԻՒՐ ՎԱՃԱՌԷ ՅԱՂԱԽՆՈՒԹԻՒՆ

Իսկ եթէ պատահի ումեք վաճառել զդուստր իւր, ըստ որում եւ իցէ պատճառի, յաղախնութիւն առն հաւատացելոյ, մի՛ իբրեւ զաղախին վճռաւ վաճառիցէ, զի թէ ոչ իցէ յաչս տեառն իւրոյ հաճոյ, որում հաստատեցաւն, փրկեսցէ զնա հայրն իւր: Բայց յազգ օտար չէ իշխան վաճառել զնա տէր իւր, զի անարգեաց զնա. ապա թէ որդոյ իւրում հաստատեսցէ զնա, ըստ օրինաց դստերս արասցէ նմա: Ապա թէ ոչ իւր եւ ոչ որդոյն հասանի ի կնութիւն, ի լնուլ ամի սպասաւորութեան նորա չափով գնոյ իւրոյ՝ ազատ լիցի ձրի: Ապա թէ կանխաւ հայր իւր կարիցէ փրկել զնա, փրկեսցէ:

ԳԼՈՒԽ ԾԶ ՎԱՍՆ ԱՅԼԱԶԳԻ ԾԱՌԱՅԻՑ ԵՒ ԱՂԱԽՆԵԱՑ

Եթէ գնեսցէ ոք ծառայ կամ աղախին այլազգի, եթէ յանձն առնուն մկրտիլ՝ ընդ փրկանօք լիցին, գնոյ չափ ծառայեալք՝ ազատք լիցին, ապա թէ ոչ կամիցին՝ վաճառել իշխան լիցին: Այլ մի՛ յաղագս ոչ ազատելոյ հեղգասցին մկրտել: Իսկ մկրտելոցն ազատիլ եւ կամ ոչ՝ նոյն լիցի, որպէս ի բնէ քրիստոնէից. նմանապէս եւ՝ աղախնեացն:

ԳԼՈՒԽ ԾԷ ՎԱՍՆ ԱՆԱՐԳՈՂԱՑ ՉՀԱՅՐ ԿԱՄ ՉՄԱՅՐ

Եթէ ոք անարգի յորդոյ իւրոյ, եւ կամ թէ այլ անօրէնութիւն գործեն որդիքն առ օտարս, վասն անարգանացն հրաման տայ Օրէնքն, զի իշխանութիւն ունի հայրն տանել զորդին իւր առաջի դատաւորաց, զի թէ յանձին կալնու զմեղանս իւր եւ այլ ոչ արասցէ՝ խրատեսցի եւ արձակեսցի, ապա թէ ոչ՝ պատժեսցի, զի ի հնումն, ըստ Օրինացն, զհայր եւ զմայր անարգողսն գերկճղի փայտէ կախէին: Այլ վասն չար գործոց, զոր արարին առ օտար մարդիկ, ոչ տայ նմա հրաման Օրէիքս բամբասել զորդիսն առաջի դատաւորին:

ԳԼՈՒԽ ԾԸ ՎԱՍՆ ՈՐՔ ՉՏՂԱՅՍ ԳՈՂԱՆԱՆ

Որ ոք գողասցի յորդոցն Իսրայէլի եւ վաճառիցէ զնա, եւ առ ով որ գտցի գողութիւնն, մահու մատնեցի: Իսկ մեզ փոխեալ լիցի լրմամբ, եթէ քրիստոնեայ զքրիստոնեայ գողացեալ վաճառէ յայլազգիս, եւ ի յայտ եկեսցէ չար գործն, յաղագս ապաշխարութեան հասանելոյ մի՛ մեռցի մահու, այլ ի բանտ արկեալ՝ երաշխաւորօք զառեալ գինն յղիցէ եւ դարձուսցէ զվաճառեալն. ապա թէ չիցէ հնար՝ զգինն ի գողացելոյ տէրն տացեն եւ խրատեալ յաչսն՝ արձակիցեն, եւ կամ նշան դիցեն. իսկ անզղջիցն լիցի խրատ:

ԳԼՈՒԽ ԾԹ ՎԱՍՆ ԲԱՄԲԱՍՈՂԱՑ ՉՀԱՅՐ ԿԱՄ ՉՄԱՅՐ

Որ բամբասէ զհայր կամ զմայր իւր, մահու մեռցի: Զյայտնի բամբասողաց եւ զյանցանս ծնողացն հրապարակողաց զմահու մեռանիլն ասէ, այլ ըստ մեզ՝ դատաստանաց հարկանողաց զծնողսն լիցի, որպէս ցուցեալն է:

ԳԼՈՒԽ Կ ՎԱՍՆ ՈՐՔ ԿԱՏԱԿՈՎ ՎՆԱՍԵՆ ՋԻՐԱՐ

Եթէ կագիցեն արք երկու, եւ հարկանէ ոք զընկեր իւր քարիւ կամ բռնցի, եւ ոչ մեռանիցի, այլ դնիցի ի մահիճս, եթէ յառնիցէ այրն եւ շրջեսցի արտաքս ի ցպոյ, անպարտ լիցի՝ որ եհարն, բայց զխափանածոյն եւ զբժշկութեանն տացէ, իսկ եթէ մեռանի՝ զգինն առնուլ: Այս դատաստան լրմամբ յՕրինացն ասացաւ, եւ մեզ զնոյն ամբողջ պահելոյ արժան է:

ԳԼՈՒԽ ԿԱ ՎԱՍՆ ԾԱՌԱՅԻՑ, ԶՈՐ ՍՊԱՆԵՆ ՏԵԱՐՔՆ ԻՒՐԵԱՆ

Եթէ ոք հարցէ զծառայ իւր կամ զաղախին իւր գաւազանաւ, եւ մեռցի ի ձեռանէ նորա, դատաստանաւ վրէժխնդրութիւն լիցի ի տերանց: Տեառնն ասէ եւ դատաստանի ի գաւազանն, եւ ի սուրն, եւ յայլսն այսպիսիս, միանգամայն յապստամբութիւն նոցա եւ ի պատճառն լինել: Թէ այլազգիք իցեն եւ թէ քրիստոնեայք, ըստ այնմ գինք արեանն տուժեսցի: Բայց եթէ մի օր կամ երկու կեցցէ, մի՛ խնդրեսցի վրէժն, զի գինք արծաթոյ իւրոյ են, այլ ապաշխարութեամբ լիցի:

ԳԼՈՒԽ ԿԲ ՎԱՍՆ ՈՐ ՋՅՂԻ ԿԱՆԱՅՍ Ի ԿՌՈՒԵԼ ԱՐԱՆՑ ՀԱՐԿԱՆԵՆ

Եթէ կռուիցեն արք երկու եւ հարկանիցեն զկին յղի, եւ ելանիցէ սաղմն, որ ի յանձն կայր, կէս վնասու տուժեսցի, որչափ ինչ արկանիցէ այրն այնմ կնոջն եւ տացէ աղաչելով: Ապա թէ կերպարանեալ իցէ, տացէ անձն ընդ անձին: Յայտնի է եւ դատաստանն աստուածային ըստ սահմանի, ապա թէ ոչ մի է նկարեալն եւ յանձն որ կայրն, ըստ յուսոյ առնն ծնանիլ կնոջն, զի թէ եւ բազում միջոց է նկարելոյ եւ աննկարի: Այլ տացէ անձն ընդ անձին. եւ այս դատաստան փոխեալ տուգանօք եւ ապաշխարութեամբ վճարեսցի, որպէս յայտնեալ է դատաստանօք թագաւորացն, համեմատելով ընդ այնոսիկ:

ԳԼՈՒԽ ԿԳ ՎԱՍՆ ՀԱՐՈՒԱԾՈՑ

Ակն ընդ ական, ատամն ընդ ատաման, ձեռն ընդ ձեռին, ոտն ընդ ոտին, խարան ընդ խարանի, վէր ընդ վիրի, հարուած ընդ հարուածի: Եւ այս դատաստան աստուածային, շնորհօք Աւետարանին, տուգանօք վճարեսցի ընդ բանականի գնոյ արեանն համեմատեալ: Սակայն յառաւելն եւ ի նուազն ի զգայութիւնսն քննութիւն լիցի եւ յանդամսն եւ ի գործսն, եւ ի բաժանումն յիւրաքանչիւր անդամսն եւ զգայութիւնսն քսան եւ վեց դահեկան եւ կէս դանգ, գարի մի պակաս:

ԳԼՈՒԽ ԿԴ ՎԱՍՆ ԾԱՌԱՅԻՑ ՀԱՐՈՒԱԾՈՑ Ի ՏԵՐԱՆՑ

Եթէ հարցէ ոք զակն ծառայի իւրոյ եւ կամ զաղախնոյ իւրոյ եւ կուրացուսցէ, ազատեսցէ զնա ազատս փոխանակ ական նորա: Եւ եթէ զատամն ծառայի իւրոյ կամ զատամն աղախնոյ թափեսցէ, ազատեսցէ զնոսա ազատս փոխանակ ատաման նոցա: Թերեւս աստուածային Օրէնքս զայլ եւս զգայութիւնս եւ զատամս միահաւասար համարեցաւ, նմանապէս եւ ելանել հրամայէ ծառայից եւ աղախնեաց վասն խլելոյ ատամանց նոցա: Եւ այս դատաստան անփոփոխ կացցէ մեզ յՕրինաց առ հաւատացեալս: Իսկ եթէ յայլազգեաց իցէ ծառայն եւ աղախինն, վաճառիցէ որքան արժանն է՝ պակաս եւ կամ ընդ կէս գնոյ, ըստ որում ի դէպ իցէ դատաստանն իրաւամբք: Սակայն իշխան լիցի թէ եւ ոչ կամի վաճառել:

ԳԼՈՒԽ ԿԵ ՎԱՍՆ ԹԷ ՀԱՐԿԱՆԻՑԷ ՑՈՒԼ ՋԱՅՐ ԿԱՄ ՋԿԻՆ

Եթէ հարկանէ ցուլ զայր կամ զկին, եւ մեռանիցին, ցուլն քարկոծ լիցի, եւ միսն մի՛ կերիցի, եւ տէր ցլոյն անպարտ լիցի: Եւ այս դատաստան ըստ Օրինացն հաստատուն մեզ կացցէ: Ջենուլ զցուլն՝ զքարկոծելոյն լցցէ զտեղի, եւ վաճառել, յայլազգիս զմիսն, եւ զգինն յաղքատս տացեն, եւ հաստատուն լրմամբ ասացաւ, թէ՝ եւ տէր նորա անպարտ լիցի: Ապա թէ ցուլն հարկանող էր յերէկն եւ յեռանդն, եւ բողոքեալ էին առ տէրն իւր, եւ նա անփոյթ արար, եւ սպան զոք, ցուլն քարկոծ լիցի, եւ տէր ցլոյն մեռցի: Իսկ եթէ փրկանք անկանիցին ի վերայ նորա, տացէ փրկանս ընդ անձին իւրում ըստ ամենայնի, որչափ ինչ արկանիցի նմա, եւ տէր նորա փրկեսցի: Եւ եթէ զուստր կամ զդուստր հարկանիցէ, ըստ նմին օրինակի արասցեն: Եւ այս իրաւունք փրկանօք մեզ սահմանեսցի ըստ Օրինացն եւ ոչ մահուամբ, զի զողորմութիւն պատճառաւ Օրէնքն ընդ ստուգութեանն խառնէ, եւ զի ցուցեալ է փրկանքն ի գինս արեան ի դատաստանս թագաւորացն: Իսկ եթէ զծառայ կամ զաղախին հարկանիցէ ցուլն, երեսուն կրկին սատեր արծաթոյ տացի տեառն նորա, եւ ցուլն քարկոծ լիցի: Իսկ զգին ծառային այդոքիկ նշանակէ տալ, եւ ցլուն ցուցեալ է: Սակայն ընդ դատաստանի ի քրիստոնեայն եւ յայլազգին ընտրութիւն լիցի: Ապա թէ բեկանիցէ կամ խափանէ ի զգայութեանցն, եւ չիցէ գիտակ վնասու ցլոյն, անպարտ լիցի տէրն նորա, իսկ թէ բողոքեալ իցեն, եւ չիցէ ի միջոյ բարձեալ, տուժեսցի բժշկութեանն եւ զխափանածոյն տացէ: Եւ այս յիւրանքանչիւրսն լիցի դատողութեամբ:

ԳԼՈՒԽ ԿԶ ՎԱՍՆ ԹԷ ՀԱՐԿԱՆԻՑԷ ՅՈՒԼ ԶՅՈՒԼ

Իսկ եթէ հարկանիցէ ցուլ զցուլ ուրուք, եւ մեռանիցի, վաճառեսցեն զցուլն կենդանի եւ բաժանեսցեն զգինս նորա երկու տէրքն, եւ զցուլն սպանեալ վաճառեսցեն եւ բաժանեսցեն: Ապա թէ գիտէր տէրն նորա, որ վնասարար էր, եւ նմա բողոքեալ էին, եւ նա անփոյթ արար, տուժեսցի ցուլն ընդ ցլի: Այս է տուժիլն. ցլոյն փոխան զցուլն կենդանի տացեն, եւ մեռեալ ցուլն սպանողի տիրոջն փոխան լիցի: Եւ այս դատաստան հաստատուն մեզ յՕրինացն կայցէ: